

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANATSELE 2008

MADUO: 80

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 9.

DITAELO

1. Araba dipotso TSOTLHE.
2. Karolo nngwe le nngwe e simololwe mo tsebeng e ntšhwa, mme kwa bokhutlong jwa karolo moithuti a thalele.
3. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
4. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
5. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Re bafenyi!

E ne e le boitumelo jo bogolo jo bo bontshitsweng ke Maaforikaborwa jaaka ba ne ba amogela Mabokoboko a gapile sekgele sa Webb Ellis la bobedi. E ne e le kgaisano e e thata tota ya motshameko wa Rakibi. Aforika Borwa e ne ya tlatsa Engelane sebetse ka madi fa e ba itaya ka dintlha di le 36 – 0 (masomeamararo le borataro go lee) mo go yona thonamente e.

Fa go tshamekiwa makgaolakgang a sejana sa lefatshe, motshameki ga a tshwanela go tlatatlala le lebala e kete ke kgogo e se na mo e beelang mae teng. O tshwanetse go sireletsa kgwele ka maatla a a lekanang le a tlou gore ba se tshabe ka yona gongwe a siane jaaka Tshepe, phologotswana e e lobelo tota gore a nose therae (try). Se se neng se re makaditse ke gore Ditshepe (Springboks) di ne tsa fenywa bonolo thata kwa St Denis gaufi le Paris. Le fa Maesimane a ratile go re bontsha sepoko motshegare ka go batla go nosa therae (dintlha di le tlhano ka nako e le nngwe), Mabokoboko a ne a aga lobota lo lo popota. Basimane ba ga Phil Vickery ba ne ba palelwa ke go le thuba.

Re leboga Percy Montgomery ka maitemogelo a gagwe a magolo a go raga dipenele di le nne le e nngwe ya ga Francois Steyn yo o dirileng gore re fenywe ka dintlha di le 15 – 6. (Lesome le botlhanano go tse thataro).

Morago ga phenyo e ya Engelane, moeteledipele John Smit, o ne a itumelela gore dimilione di le 45 (masomeamane le botlhanano) tsa Maaforikaborwa di bogetse motshameko wa metsotso e le masomearobedi a tshisibalo go sa itsiwe gore a mofenyi e tla nna Aforika Borwa kgotsa Engelane. Tshisibalo e, e ne ya ungwa maungo a a botshe, mme kwa bofelong ga e a ka ya nna matsapa a bophiri.

Sengwe gape se se neng sa itumedisa batshameki le baagi ba naga e ya rona ya Aforika Borwa, ke go bona Moporesitente wa Aforika Borwa Rre Thabo Mbeki a tsamaile le basimane go ya Paris go ba rotloetsa mo metshamekong ya bona le go tlisa sekgele gae. Go tla ga sekgele sa Webb Ellis mo Aforika Borwa e ne e se go fenywa fela, mme e ne e le go kopanya Maaforikaborwa, go sa kgethololwe mmala.

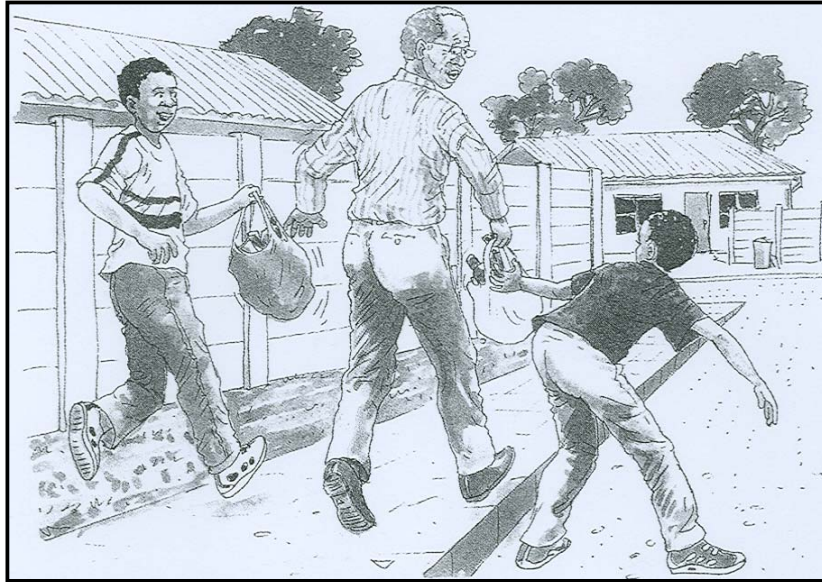
Mokapotene wa Mabokoboko, John Smit a re o ne a itumelela kamogelo e e bolelo e e itumedisang ya setšhaba sa Aforika Borwa fa ba ne ba goroga ka Labobedi wa 23 Diphlane 2007. Diketeketse tsa batshegetsisi di ne di kokoane kwa boemelafofane jwa OR Tambo go tloga ka ura ya bone mo mesong. 'Ditshepe (Springboks) di bontshitse gore le fa re le merafe e e farologaneng segoloseetona ka mmala, re baagi ba Aforika Borwa rotlhe,' mafoko a, ke a ga Rre Gert Oosthuizen yo e leng ena Motlatsi wa Tona ya Lefapha la Metshameko ya Rakibi.

[Bona ya Sesotho, Sedimonthole 2008]

DIPOTSO:

- 1.1.1 Metshameko e ya sejana sa lefatshe ya rakibi, e ne e tshwaretswe kae? (1)
- 1.1.2 Phenyo e, e ne e kaya eng mo setšhabeng sa Maaforikaborwa? (1)
- 1.1.3 Fa leina la sekgele se se neng se tshamekelwa kwa nageng e o e neileng mo go POTSO 1.1.1, mme o bolele gore Mabokoboko a ne a se fenyela la bokae? (2)
- 1.1.4 Naya leina la monna yo o nositseng dipenele di le dintsi, mme o neele palogotlhe ya tsona. (2)
- 1.1.5 Motshameko o wa rakibi o tshamekiwa metsotso e le mekae mo lebaleng? (1)
- 1.1.6 Go ya ka mokapotene, ke Maaforikaborwa a makae a a neng a bogetse motshameko? (1)
- 1.1.7 Mabokoboko a tshwantshwanngwa le phologotswana efe? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.8 Naya leina la lefelo le batho ba neng ba kokoane mo go lona go tloga mo mesong ka ura ya bone o bo o neele lebaka la kokoano e. (2)
- 1.1.9 Mokapotene wa setlhophaga sa Engelane ke mang? (1)
- 1.1.10 Therae (try) ke dintlha di le kae? (1)
- 1.1.11 Maungo a a botshe ke a a ntseng jang? (1)

1.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Polelo ya ka, PM Kgatla le MM Ledwaba]

DIPOTSO:

- 1.2.1 Naya setshwantsho se se fa godimo setlhogo. (1)
- 1.2.2 A ditiragalo tsa setshwantsho di tsamaelana le setlhogo? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.2.3 Rre yo o tseelwang ditsagagwe yo, o bontsha a tswa kae? (2)
- 1.2.4 Go ya ka wena, a basimanyana ba babedi ba ba tlhagelelang mo setshwantshong ba tla siamelwa ke dilo mo matshelong a bona? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 1.2.5 Ditlamorago tsa se se tlhagelelang mo setshwantshong ke dife? Fa dintlha di le PEDI. (2)
- 1.2.6 Fa o bona, tiragalo e e mo setshwantshong e tholwa ke eng? (1)
- 1.2.7 Puso e ka thusa jang go thibela se se tlhagelelang mo setshwantshong se? (2)
- 1.2.8 A o dumelana le ntlha ya gore setshwantsho se, se sekametse mo letlhakoreng le le lengwe? Tshegetsa karabo ka lebaka. (3)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa tema e e latelang ka kelotlhoko, mme o e sosobanye ka temana e e ka nnang le dintlha di le lesome ka mafoko a gago, mme bokao bo sa fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhakgolo le molaetsa wa yona. Boleele e nne mafoko a a kana ka 60 – 70.

Loeto lwa gagwe lwa go ya Brits lwa mo tlapela jaaka nama ya kolobe. Ke mo kwaletse lekwalo, ka bo ka laela tsala ya gagwe gore re kopanele kwa Brits go itisa jaaka metlha. Jaanong bona gore o dira eng? Ga ke bolo go bona gore fa a ntse a didimetse jaana, mokgwa o teng. Fa a itharabologelwa ke fa tekisi e setse e tsena ka Brits. Botlhe ba fologa go ya marekelong. E ne e le letsatsi pele dikolo di bulwa. Tšhelete a tshwere e e lekanetseng go reka dibuka fela. A ema lebakanyana. Ga goroga tekisi e nngwe e tswa Legonyane, a ithaya a re gongwe Ntshi wa gagwe o tla fologa mo go yona. A lebelela ka leitlho le le ntšhotšho, naga ya nna tshetlha. Ke leta la bofelo, ke tla boela gae go batla Ntshi gore ke mo tlhalosetse. Ditekisi tsa tla di kologane di ntse di tsholola batho, naga ya nna tshetlha.

Boemong ba go tsena mo marekelong go reka dibuka, a retologa a tsena mo tekising e e yang gae. A fologa tekisi mo Jericho a leba kwa gaabo Bontle go batlisisa kgang. Fa a goroga ke fa Bontle a setse a mmone. Mosetsana wa letsetse a laela Ntshi go nna mo ntlong, fa ena a amogela moeng. 'Mmakgosi, tswetswee o se tlhole o tla fa gae o sa mpolelela, mme o a lwala, o mo ntlong. Nnake ke motsetse, o robetse. Tsala o maoto a leswe. Ke tla go bona ka moso kwa sekolong. Fa o sa mpone o ntaelele, ke wena fela o itseng mathata a me.' 'Tsala ke maswabi. Pelo ya me e rotha kgodu e khibidu. Ke batla Ntshi. O nametse tekisi a mphitlhela mo yona jaaka re ne re buile. Boemong ba go nkatla ka lorato le le mofuthu, a mpolelela ditsiabadimo. Fa ke sa ntse ke jele kgakge jalo, a fologa tekisi mo Jericho kwa mmotšharing. Ke a mmatla, ke batla gore nna le ena re bue. Tsala o bone Ntshi leng la bofelo?' 'Ka Labone ... nnyaya ka Labo ... tota ga se gore ke mmone. Ke mo gaodisitse fela ka bo ke ...' A fela pelo, a mo tsena ganong. 'Bontle, fa o re mmaago o a lwala, tota o raya jang? A ga se wena yo o rileng mmaago ga a yo mo gae sebaka sa kgwedi? Gone o baya motho botsetse jang o sa baya mopakwana. Tsala ke dumela gore o tsala ya nnete. Ga o mpee bobi matlhong. Sala sentle.'

[*Matlhasedi, Mojaki Mogapi*]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

3.1

Fa ke tsena fa gae ke ne ke fegelwa, e bile ke roroma ka ntata ya letshogo. Pelo ya me ya betsa ka bonako e kete e tla tswa ka mometso. Kana Mpolaeng o kgaotswe tlhogo maabane. Ga ke re ba re mongwe le mongwe mo motseng o a itse. Selelo se se botlhoko se letse se thubile tidimalo ya bosigo, selelo sa balosika ba tlhoboga tlhogo e e weleng. Ee, ke nnete, o thutse botala ka tlhogo.

E rile makgwafo a tla boela mannong, a bo a re rago! Pele ke goa a bo o setse a le mo go nna. A ntshwara a nthiba molomo. Ka re ke nna ke nna a nkakatlala. Ka ba ka utlwa e kete ke tla neela mowa.

'Tweetswee, se kue o tla ntsenya matlho a batho. Tlogela go itira ngwana. Ntheetse ke go lotlegele tsotlhe.' A buela kwa tlase ka kodu e e bokete e kete o buela mo nkgong. E rile fa ke utlwa kodu e ka batla ke dumela gore ke ena.

'O bewa ke eng fa molekane. A ke a lora kgotsa ke tlhakane tlhogo? A o sepoko kgotsa o motho? Kgotsa o fetsa go rula mo baswing monna? Ka botsa ke ipetile pelo, ke santse ke segwa ke mala, ke sa dumele se ke se bonang le se ke se utlwang.'

'Ga o a tlhakana tlhogo *motšhana*, ke nna Mpolaeng ke a tshela.' E rile fa ke utlwa a mpitsa *motšhana* ya nna gona ke lemogang gore golo fa ke bua le tsala ya me. Ka bula ditsebe go utlwa sentle. Mogalammakapa! Ya nna matsapa a bophiri. Mogopolo wa boela kwa letsatsing lele la maloba ...

[Dintelo, DS Matjila le EM Makhele]

3.1.1 Tlhalosa gore maina a a thaletsweng a dirisitswe jang mo dipolelong tse di latelang:

- (a) Pelo ya me e betsa jaaka e kete e tla tswa ka mometso. (1)
- (b) Mpolaeng o kgaotswe tlhogo maabane. (1)

3.1.2 Dirisa maemedi a a latelang mo dipolelong tse o di itlhametseng.

- (a) Ena (2)
- (b) Nna (2)

3.1.3 Nopola mafoko a a tshwanang le a a latelang ka bokao go tswa mo temaneng.

- (a) Tetesela (1)
- (b) Tsoga (1)

- 3.1.4 Dirisa dikarolopuo tse di latelang mo dipolelong tse o di itlhametseng.
- (a) Bosigo. (2)
- (b) Gae. (2)
- 3.1.5 Tlhalosa gore malatlhelwa a a latelang a dira tiro efe go ya ka mo a dirisitsweng ka teng mo temaneng.
- (a) Mogalammakapa! (1)
- (b) Tsweetswee! (1)
- 3.1.6 Dirisa letlhophi le le latelang mo polelong e o e itlhametseng.
- Tsotlhe. (2)
- 3.1.7 Nopola lebotsi mo polelong e e latelang, o bo o le dirise mo polelong e o itlhametseng yona.
- 'O bewa ke eng fa molekane?' (2)
- 3.1.8 Dirisa mafoko a a latelang mo dipolelong go supa gore a ka nna le bokao jo bo farologaneng le jwa temana.
- (a) Bua. (2)
- (b) Tshela. (2)
- 3.1.9 Kwala maina a mediriso e e latelang:
- (a) Fa ke tsena fa gae ke ne ke fegelwa. (1)
- (b) Ntheetse! ke go lotlegele tsotlhe. (1)
- 3.1.10 Dirisa leetsi le le latelang mo polelong e o itlhametseng yona.
- Rago! (2)
- 3.1.11 Nopola lekgethi mo polelong e e latelang o bo o le dirise mo polelong e o itlhametseng yona.
- Ga ke re ba re mongwe le mongwe mo motseng o a itse. (2)
- 3.1.12 Tlhalosa leele le le latelang jaaka le dirisitswe mo temaneng.
- Go thula botala ka tlhogo. (2)

3.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Setswana Tota, ME Serobatse]

- 3.2.1 Ke eng dipolelo dingwe di kwadilwe ka ditlhakakgolo kgotsa ka mafoko a a ntshofaditsweng mo makwalodikgannyeng a a mo setshwantshong se? (2)
- 3.2.2 Go diragetse eng ka lesea le go buiwang ka lona mo lengweng la makwalodikgang a a neetsweng? (1)
- 3.2.3 Ke kgolagano efe e e tlhagisiwang ke makwalodikgang a mangwe le lokwalodikgang lwa ntlha? (2)
- 3.2.4 Maitemogelo a gago ke afe mabapi le basetsana ba le babedi ba go kaiwang ba nyeletse mo lengweng la makwalodikgang. (2)
- 3.2.5 Fa o ne o le mongwe wa batswasethabelo kgotsa mongwe wa batho ba ba sotliwang mo lokwalodikgannyeng, o ne o ka dirang? (1)
- 3.2.6 Go ya ka wena, a go na le seabe se puso e nang naso mabapi le se makwalodikgang a se tlhagisang? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 40

PALOGOTLHE: 80